

ELÖLJÁRÓ BESZÉD

1. A prepozíció válfajai és a vele alkotott szerkezetek • Nyelvtípustól függően a szavak közti viszonyokat – eltérő arányban – a szórend, a toldalékok, a névutók és az előljárószók fejezik ki. Az angol előljárószóknak (latin terminussal *prepozícióknak*)¹ a magyarban a ragok és a névutók felelnek meg. Lehetséges kapcsolódásaik a következők:

Magyar nyelvtani szerkezet			Angol nyelvtani szerkezet
1. [N + Suff]	<i>Pétert</i> <i>Pétertől</i>		N Prep + N N + V + <i>Peter</i> [szórend] <i>from Peter</i>
2. N + Postp	<i>ebéd után</i>		Prep + N <i>after dinner</i>
3. [N + Suff] + Postp	<i>Európán kívül</i>		Prep + N <i>outside Europe</i>
4. [N + Suff] + V	<i>zenét hallgat</i>		V + Prep + N <i>he listens to music</i>
5. N ² + [Pron + Suff +] V	<i>a zene, amelyet hallgat</i>		N + Prep + Pron + V + Prep / N + Pron + V + Prep <i>the music to which he listens / the music which he listens to</i>

A legtöbb egyszerű, egy vagy két szótagú, az ó- és középanyol korszakból (650–1450) származó prepozíció eredetileg határozószó volt, szófajváltásuk (előljáróvá alakulásuk) később következett be: *They picked the boxes up* / *They picked up the boxes* (hsz) 'Fölemelték a dobozokat' ~ *They took the boxes up the stairs* (Prep) 'Fölvitték a dobozokat a lépcsőn'.³

¹ Prepozíció: latin *praepositio* (< *prae* 'elé' + *positio* 'helyezés'). Régebbi angol nyelvta-
nokban feltűnik a szó tükörfordítása is: *fore-placed word* 'előre helyezett szó' (COLLYER
1735: 40).

² Az egyszerűség kedvéért az angol szókapcsolatokat leíró képletből elhagytuk a főnév-
hez tartozó névelőt és az ige melletti személyes névmást.

³ Ezeket a több szófajú prepozíciókat egyes nyelvta-
nok *prepositional adverb* 'prepozíciós
határozószó' vagy *adverbial particle* 'határozói partikula' néven tárgyalják. • Nyelvünk-
ben a névutók nagyrészt helyviszonyt kifejező birtokos szerkezetekből származnak, me-
lyek alaptagja egy helyjelölő főnév. A Tihanyi alapítólevélben (1055) a *-ra/-re* rag előz-

Szerkezetüket tekintve az előljárók három csoportot alkotnak: ① egyszerűek: *at, for, under*; ② összetettek: *before* (< *by + for*), *into* (< *in + to*), *throughout* (< *through + out*); ③ szószervezetek: *in back of, in front of, on top of*. A két- és többtagú előljárók mondattani viselkedése egyezik az egytagúakéval.

A kétszavas előjárós szerkezetekben a prepozíció mindig megelőzi a következő szót (*for you* 'neked', *without asking* 'kérdés nélkül'), a hosszabb előjárós szerkezetekben azonban többféle változat lehetséges:

<i>He already knows the results of the exam</i> 'Már ismeri a vizsga eredményeit'	
⇒ a) <i>the exam <u>of which</u> he already knows <u>the results</u></i> ;	'a vizsga, amelynek már ismeri az eredményeit' / 'a vizsga, amelynek az eredményeit már ismeri'
⇒ b) <i>the exam <u>of which</u> the results he already knows</i> ;	
⇒ c) <i>the exam <u>the results of which</u> he already knows</i> ;	
⇒ d) <i>the exam <u>which</u> he already knows <u>the results of</u></i> . ⁴	

Az angol nyelvtanírás a XVIII. század második felében lendült fel. Ekkorra a latin már csak írott nyelvként létezett, és stíluskérdésekben az angol grammatikusok ezt a rögzített nyelvallapot tekintették mérvadónak. Ha kétféle szinonim szerkezet közül kellett választania a szerzőnek, a latinban is meglévő mellett döntött. Mivel ott nem állhat prepozíció a mondat végén, az angolban sem tűrték meg, és súlyos stilisztikai vétségnek bélyegezték. Mint ezen elv hirdetőinek bírálói gúnyosan megfogalmazták: *Do not use a preposition to end a sentence with!* 'Ne használj előljárót mondat lezárására!'

A kötetben bemutatott prepozíciók gyakorisága az amerikai angolban a következő (a felsorolásban elől a sűrűbben előfordulók):

ménye még névutóként szerepel: *feheruuaru rea meneh hodu utu rea* 'Fehérvárra menő hadi útra'.

⁴ Ebben a mondatban az előljáró meghazudtolja nevét, mivel a rá vonatkozó tagmondat után, „utoljáróként” áll. • A mai prepozíciók az óangolban sokszor névutóként is előfordultak, szórendjük kötetlen volt: *Se cyning wið him cenlice feaht* ~ *Se cyning him wið cenlice feaht* ~ *Se cyning him cenlice wið feaht* 'A király ádázul harcolt vele'. A középagol korszakban a költői szövegekben még szerepelhetett a főnév után illesztett prepozíció is.

Gyakorisági csoport	Elöljáró
1–100	<i>of, in, to, for, with, on, at, from, by, about, as, into, like</i>
101–200	<i>through, after, over, between, out of, against, during</i>
201–300	<i>without, before, under, around, among</i>
301–400	<i>within, across, toward, off</i>
401–500	<i>behind, along, up</i>
501–600	–
601–700	<i>upon</i>
701–800	<i>near, than</i>
801–900	<i>outside, since</i>
901–1000	<i>above, onto, inside, throughout</i>
1001–1500	<i>down, in front of, until, past</i>
1501–1550	<i>next to</i>
1551–2000	<i>below, beside</i>
2001–2500	<i>beneath, towards</i>
2501–4000	–
4001–4500	<i>besides, beyond</i>
4501–5000	<i>till, aboard</i>

(DAVIES–GARDNER 2010 alapján)

Mint látjuk, a legtöbbet használt elöljárók 57%-a a leggyakoribb 500 angol szó közé tartozik. A 100 legelterjedtebb szót felölelő tartományban lévő mind egyszerű prepozíció.

2. Az elöljárók jelentései • A prepozíciók – akárcsak a magyar esetragok – végtelenül gazdag jelentéskörrel rendelkeznek.⁵ Lássunk néhányat ízelítőül:

⁵ Minden elöljárószó számos szakkifejezés eleme, a megszokottól eltérő értelemben is. Meglepő például a *down* '1. lent 2. lefelé' jelentése a *The curve is said to be concave down* mondatban, mert itt a magyar megfelelője nem 'lefelé', hanem 'alulról': 'A görbéről azt mondják, hogy alulról konkáv'. Ez a jelentés csak egyes szakszótárakban (mint például a matematikai szakkifejezéseké) található meg (EISENREICH–SUBE 1983² [1]: 167) (Holler László szíves közlése).

① hely és idő: *They met at Heathrow Airport at six o'clock* 'Hat órákor találkoztak a Heathrow Repülőtéren'; ② ok és cél: *For no reason at all he started to laugh* 'Minden ok nélkül elnevette magát', *He went straight to the bank* 'Egyenest a bankba ment'; ③ ágens és eszköz: *a book written by the young writer* 'a fiatal író által írt könyv'; *He was killed with a knife* 'Késsel ölték meg'; ④ birtokviszony: *the poems of Keats* 'Keats versei'; ⑤ eredet: *he is of noble descent* 'nemesi származású'; ⑥ beszédtema: *telling them of his travels* 'beszámolva nekik utazásairól'; ⑦ alapanyag: *made of paper* 'papírból készült'.

3. Prepozíció vagy határozószó? • A szófajváltó szavak újabb szerepkörükben is megőrzik korábbi énjük egyes vonásait. Például a *near* prepozícióként működik a mai angolban, de a melléknevekhez és a határozószókhöz hasonlóan fokozható, sőt, nyomatékosítható is: *He came nearer to the fire* 'Közelebb jött a tűzhöz', *He came very near the fire* 'Nagyon közel jött a tűzhöz'. Máskor az előljáróként szokásos szó mint kötőszó is szerepelhet: *They waited until his arrival* (Prep) 'Vártak a megérkezéséig', *They waited until he arrived* (Conj) 'Vártak, amíg megérkezik'. A *since* előljáró hármas szófajú: *We haven't heard from him since January* (Prep) 'Nem hallottunk róla január óta', *We haven't heard from him since he left* (Conj) 'Nem hallottunk róla azóta, hogy elment', *We haven't heard from him since* (Adv) 'Azóta nem hallottunk róla'.

4. Stílusrétegek • A nyelv bonyolult rendszere roppant gazdag azonos és hasonló jelentésű szavakban, kifejezésekben. Vonatkozik ez a sokszínűség a prepozíciókra is. Néha igen finom stílusbeli eltérések figyelhetők meg használatukban, ami az eltérő jelentésben is megnyilvánulhat. Mint az élet minden területén, a nyelvvel kapcsolatos kérdésekben, témakörökben is az egyén tapasztalata-tapasztalatlansága, műveltsége-műveletlensége, elfogultsága-elfogulatlansága mérvadó. A társadalom rétegződése a nyelvhasználatban is tükröződik, és ennek megnyilvánulásai nem nyerik el mindenki maradéktalan tetszését. Az előljárószók használatáról is többféle elképzelés él: bizonyos szerkezetekben kárhóztatják, másokban előnyben részesítik őket. A stiliszták eltérő véleményére kérdőjeles felkiáltójel (!) hívja fel az Olvasó figyelmét.

5. A kötet felépítése • Története során az angol nyelv száznál több előljárószót használt. Közülük sok latin vagy francia eredetű, és napjainkra kikopott a

használatból (*contra* 'ellen',⁶ *sans* [rég v. tréf] 'nélkül'⁷), mások csak helyekkel fordulnak elő (*pending* 'folyamán, közben'⁸), főleg a politikai, jogi vagy közgazdasági zsargonban. Könyvünk a legfontosabb ötven prepozíció jelentéseit adja meg, példákkal szemléltetve. Ezek alapján a nyelvtanuló, a nyelv tudatos használója már alkotóan képes gyakorlatba ültetni a tanultakat, és maga is megtalálja a legalkalmasabb előljárót gondolatai szabatos kifejezésére.

A példamondatok és a szószerkezetek főként a mai brit nyelvhasználatot mutatják. Néhol, jórészt a régies alakok illusztrálásakor, szépirodalmi művekből is idézünk. A bibliai példákat angolul a Jakab király uralkodása alatt megjelent fordítás (1611, King James Version), magyarul a Károli-féle (1590) nyomán közöljük, mivel a stílusuk hozzávetőleg azonos időszak angol, illetve magyar nyelvállapotát tükrözi.

Az egyes prepozíciókat bemutató fejezetek a konkrét jelentés elvonttá alakulásának folyamatát is szemléltetik: a helyjelölő funkció fokozatosan átalakul, s rövidebb-hosszabb jelentésváltozat-láncolaton végighaladva idő kifejezésére válik alkalmassá. Lássuk ezt az ABOUT példáján:

Jelentés	Példák
1. VMI/VKI KÖRÜL [kört alkotva, átv. is]	<i>The Earth moves about the Sun.</i> A Föld kering a Nap körül.
2. VMI/VKI KÖRÉ [kört alkotva, átv. is]	<i>They lay about the fire.</i> Leheveredtek a tűz köré.
3. VMI/VKI KÖRÜL [közelében]	<i>They live about London.</i> London környékén élnek.
4. VHOL SZERTESZÉT [sokfelé szétszórva]	<i>Toys are lying about the room.</i> Játékok hevernek szanaszét a szobában.
5. VKINÉL [vki közvetlen környezetében <testén, ruhájában>]	<i>I have no money about me.</i> Nincs nálam pénz.

⁶ *These provisions of the Code are contra to the common-law rules* 'A törvénykönyv e határozatai ellentétesek a magánjogi szabályokkal'.

⁷ *In 1931 Joan Lycett became the first woman to play at Wimbledon sans stockings* '1931-ben Joan Lycett lett az első nő, aki Wimbledonban harisnya nélkül játszott'.

⁸ *A judge has suspended a ban on the magazine pending a full inquiry* 'A teljes vizsgálat idejére egy bíró fölfüggesztette a lap betiltását'.

6. VMIBEN/VKIBEN [tulajdonság]	<i>What I like about him is his sense of humour.</i> Amit szeretek benne, az a humorérzéke.
7. VMI KÖRÜL [hozzávetőleges mennyiség, idő]	<i>about midnight</i> éjfél körül

A példák teljes mondatok vagy pusztán szószerkezetek. Ez utóbbiak a mondatokat követik, s előttük négyszögjel (□) áll. A jelentések után nyíl hívja fel az Olvasó figyelmét a rokon értemű (R) prepozíciókra.

Természetesen a valóság ábrázolására használt szavak, kifejezések – mivel gyakran többjelentésűek – különféle jelentésmezőkbe tartozhatnak, ezért osztályozásuk is más-más módon végezhető el. Itt csak a legjellemzőbbeket soroljuk fel, mivel kimerítő leírásuk lehetetlen.

A jelentésekhez nyelvhasználati megjegyzések kapcsolódnak, amelyekre toll ikon (☞) utal. A gyakran szinonimaként viselkedő prepozíciók használatát összevető táblázat előtt ugyanebben a jelentésben egy íróvesszőt (stílust)⁹ megfatáblát ábrázoló ikon (☞) áll. Például az ABOUT-nak gyakran lehet szinonimája az AROUND. A köztük lévő kapcsolatot, jelentés- és stílusbeli árnyalatokat néhány példa világítja meg. Az eltérés oka a két prepozíció kialakulásának történetében rejlik: az AROUND erősen kötődik a ROUND 'kör' főnévhez, hiszen abból származik, így máig őrzi a körkörösség mozzanatát.

Ha egy szó nemcsak előljáróként, hanem határozó- vagy kötőszóként is használatos, arra a stilisztikai magyarázat utáni ♦ jel utal, amelyet néhány példa követ.

A kötetet a felhasznált szakirodalom és az idézett szépirodalmi művek jegyzéke, illetve az angol előljárók magyar megfelelőinek mutatója zárja.

⁹ Lat. *stilus* '1. kihegyezett karó 2. hegyes pálca 3. szár (növényé) 4. palavessző 5. írás-gyakorlat 6. stílus, kifejezés mód' < gör. *στυλος* 'oszlop, támaszték'.